

JUWENALIS

NR 2744

Tomasz Sapota

JUWENALIS

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2009

Redaktor serii: Filologia Klasyczna
Tadeusz Aleksandrowicz

Recenzent
Marian Szarmach

Publikacja będzie dostępna – po wyczerpaniu nakładu – w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Uwagi wstępne

7

Prolegomena

9

Geneza gatunku. Poprzednicy

11

Tekst

18

Życie

21

Maska, gniew

28

Przegląd *Satyr*

37

Epika, retoryka, tragedia w *Satyrach*

72

Opozycja miasto – wieś jako ideologiczna kłamra *Satyr*

98

Alegoryczna wymowa obrazów uczt i symbolika jedzenia

111

Figura upadku jako obsesyjny motyw *Satyr* Juwenalisa

127

Podsumowanie

156

Aneks

159

Bibliografia

161

Indeks autorów i dzieł antycznych

167

Summary

170

Sommario

171

Uwagi wstępne

Tytuł tej książki może sugerować, że jest ona biografią satyryka w stylu pracy Higheta albo że zbiera całą wiedzę o Juwenalisie. Oczywiście, to nieprawda. Podoba mi się klasyczna surowość tytułu, ale nie zamierzam ukrywać, że wszystkiego o tym rzymskim pisarzu nie powiedziałem ani nawet nie miałem takiego zamiaru. Pracę tę nazwałbym raczej **próbą** monografii historycznoliterackiej. Dokonuję tu krytycznego przeglądu opinii naukowych, które w ciągu wieków o Juwenalisie wypowiedziano, zbieram pewne fakty na temat jego życia i pism oraz przedstawiam wizję tych treści, które, w moim przekonaniu, są dla tekstu podstawowe.

Pierwsza część rozprawy wymaga, niestety, od Czytelnika uwagi i cierpliwości. Napisałem ją, jakby powiedział Persjusz, *decoctius*. Druga zbiera zagadnienia genologiczne, porusza kwestie ideologii miasta i wsi, jedzenia, przyjaźni, modelu męskości; jest ona, mam nadzieję, nieco przyjemniejsza w lekturze. Wybrałem właśnie takie motywy, bo czytając *Satyry*, uznałem je za istotne dla zrozumienia obrazu upadku *virtus*, który Juwenalis głosi z retoryczną pasją.

W interpretacji przytaczam cytaty z innych autorów, dzięki czemu wyraźniejsza staje się wspólnota ideologiczna, z której język satyryka wyrasta i którym się posługuje. Stosuję w tekście terminy **satyryk** oraz **Juwenalis** na określenie autora *Satyr*, żyjącego w Rzymie za Antoninów. „**Juwenalis**” i **Satyryk** oznaczają konstrukt literacki, osobowość mówcy, który wypowiada się w tekście, maskę, którą Juwenalis zakłada, warząc swoje żrące inwektywy. Szerzej na ten temat piszę w części dotyczącej osoby pisarza.

Indeks autorów i dzieł antycznych

- Ammian Marcellinus 10
Apulejusz 18
Arnobiusz 18
Arystofanes 17
 Nu. 51
Augustyn, św. 10
Auzoniusz 10

Boecjusz 10

Cezar 81
Cyceron 62, 76, 77, 78, 129–130, 142
 Catil. 1 32
 Clod. 150
 Fam. 120
 Inv. rhet. 84
 Orat. 122
 Pis. 81
 Phil. 81, 116, 152
 Sest. 114
Cyprian 18

Demostenes 62
Dig. 92
Diodor Sycylijski 68
Diomedes 12, 111

Dion z Prusy 79
Drakontius 10

Eliusz Theon 55
Enniusz 12, 71
Eupolis 17

Faworynus z Arelate 79
Filodemos 64
Fronton 18

Galen 154
Gelliusz 18

Herodes Attykus 79
Hieronim, św. 10
Homer 14, 30, 31, 50
 Il. 101
 Od. 61, 68
Horacy 11, 12, 14, 15, 22, 26, 30, 36, 97, 111
 Carm. 1, 31 63
 Carm. 3, 6 108
 Ep. 16
 Ep. 1, 5 64
 Ep. 1, 17 131
 Ep. 1, 18 131

- Ep.* 2, 2 106
Epod. 4 58
Sat. 73
Sat. 1, 1 15, 48, 68
Sat. 1, 2 51
Sat. 1, 1–3 14
Sat. 1, 4 12, 14, 91
Sat. 1, 5 15
Sat. 1, 6 14
Sat. 1, 7–9 14
Sat. 1, 10 11, 14
Sat. 2, 1 14, 37, 41, 42
Sat. 2, 2 49, 64, 111, 115,
 118, 119
Sat. 2, 4 111
Sat. 2, 6 106–107
Sat. 2, 8 53, 119
Sat. ks. 2 15
- Joannes Lydus 24
 Joannes Malalas 26
- Katon Starszy 54, 108, 114, 119,
 121
 Katullus 37
 15 51
 16 148
 Klaudian 10
 Kolumella 118
 Kordus
Theseis 72
 Kratinus 17
 Ksenofont
Mem. 63
 Kwintylian 90–91
Inst. 55–56, 80, 81, 89–91,
 108, 116
- Laktancjus 10
Laus Pis. 140
 Liwiusz 11
- Lucyliusz 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
 22, 53, 64, 97, 106, 111, 128–129
 Lukan 56
 Lukian
Peregr. 51
- Makrobiusz
Saturnalia 114
 Marcjalis 10, 27, 141, 145
 1, 24 152
 2, 47 148
 2, 91 56
 3, 60 134
 5, 19 138
 5, 23 72
 5, 78 64
 7, 24 23–24
 7, 91 23–24
 10, 33–34 49
 10, 40 149
 10, 48 64
 11, 52 64
 14, 97 49
 12, 18 23–24
 12, 42 152
 13, 81 130
- Mariusz Maksymus 18
 Minucjusz Feliks 18
- Owidiusz 26, 135, 136
Am. 1, 1–3 37
- Pakuwiusz 13
 Paulinus z Noli 10
 Persjusz 12, 14, 19, 42, 111
 1 12, 16, 37, 41, 91, 107
 2 63
 3 111, 115–116
 Petroniusz 24, 53, 71, 87, 111
 Platon
Alc. II 63

- Symp. 16
 Plaut
 Epid. 146
 Pliniusz Młodszy 10, 42, 58, 76,
 108, 120, 141, 145
 Pan. 141, 143
 Pliniusz Starszy
 Nat. 113, 119–120, 121
 Plutarch 63
 De Cupiditate Divitiarum 68
 Pomp. 149–150
 Polemon z Laodykei 79
 Polibiusz 118
 Propercjusz 146
 Prudencjusz 10
 Pryscjan 10
 Pseudo-Kwintylijan
 Decl. 12 69
 Pseudo-Plutarch
 De Liberis Educandis 67–68

Rhet. Her. 84
 Rubrenus Lappa 56–57
 Rutyliusz Namacjanus 10, 24

 Sallustiusz 58
 Cat. 108
 Seneka Młodszy 71, 135
 Ben. 130
 De matrimonio 56
 Ep. 44 58, 140
 Ep. 52 149
 Ep. 57 109
 Ep. 107 66
 Ep. 118 63
 Ir. 33–35
 Prov. 116
 Tranquil. 38, 63
 Seneka Retor 55, 58, 60, 77–78,
 85–86, 108, 116, 139
 Serranus 57
 Sofokles 97
 Stacjusz
 Agauē 57, 137
 Bellum Germanicum 50, 124
 Theb. 124
 Swetoniusz 125, 146, 150, 151
 Sydoniusz Apollinaris 10, 26

 Tacyt 36, 145
 Agr. 42, 75, 141
 Dial. 76, 87
 Hist. 21, 131, 141
 Tertulian 18
 Turnus 24

 Waleriusz Maksymus 55, 58, 63,
 69, 70, 86, 109, 139
 Warron 12, 118, 154
 Wellejusz Paterkulus 30–31
 Wergiliusz 18, 56
 Aen. 73–74, 101, 109–110
 Wotienus Montanus 87

Tomasz Sapota

JUWENALIS

S u m m a r y

The book examines, both from historical as well as literary stance, the oeuvre of the Latin poet – Decimus Junius Juvenalis (60–130 c.e.), who authored a collection of 16 satires commonly divided into 5 books. In the preliminary chapters the study focuses on the issues of the development of the literary genre at hand, gives a comparative picture of Lucilius', Horace's and Persius' writings, brings to mind the tradition of the *Satires*' text and deals with reconstruction of author's biography. Later in the book the literary *text's persona* is analysed and a synopsis of motifs and stories provided. In particular, special attention is called to such themes as eating habits, sexual behaviours, scenes of daily life in Rome smacking of xenophobia.

Further in the study, the text treats of the issues constituting *differentia specifica* of Juvenalis' work. His poetry is found to be highly rhetorical, declamatory – a platform for the angry speaker to voice his emotional monologue by dint of rhetorical *inventio*. References to epic poetry and tragedy are made: the concept of the speaker of the first book of *Satires*, allusions to *Aeneid* and homeric poems, high style of poetic delivery, and ultimately, the notion of the speaker as *spectator* and ample implementation of *evidentia*.

Last three chapters provide an interpretation of *Satires* as a moralizing treatise which delineates Juvenalis' vision of the declining Rome. Arguments and examples to illustrate his thesis of the Empire's downfall are drawn from Roman historiography, rhetoric and the tradition of the satiric genre itself. The poet sees the imminent collapse of Rome's supremacy in the degenerate ways of the city as well as corruption of state and private mores. His poetry eschews theoretical disquisitions. Its primary aim is to appal by striking images.

Tomasz Sapota

GIOVENALE

S o m m a r i o

Il libro si prefigge di essere una monografia storico-letteraria dell'opera di Decimo Giunio Giovenale, poeta Romano che visse negli anni 60–130, autore della raccolta di sedici satire divise in cinque libri. Nella parte introduttiva del lavoro vengono presentati i problemi relativi allo sviluppo del genere letterario della *satira*, e sono descritte le opere di Gaio Lucillo, Orazio e Aulo Persio Flacco. A questo segue la presentazione della tradizione del testo delle *Satire* e la ricostruzione della biografia del loro autore. Successivamente l'attenzione si sposta sulla costruzione del soggetto parlante nelle opere di Giovenale e si arriva a presentare il contenuto delle Satire mettendo in rilievo gli importanti motivi narrativi (temi legati al cibo, alla sessualità, alle immagini della vita di Roma intrise di xenofobia).

Nella seconda parte del lavoro viene analizzata l'opera letteraria del satirico romano e l'interesse si concentra sulle questioni che fondano l'impianto letterario. Viene sottolineato il carattere retorico e declamatorio della poesia di Giovenale in cui l'atteggiamento emotivo del soggetto parlante, caratterizzato dall'ira satirica dell'oratore, è costruito secondo le leggi *dell'inventio*. Sono inoltre messi in rilievo i legami con l'epica (costruzione del soggetto del primo libro delle satire, allusioni all'*Eneide* e ai poemi omerici, stile alto) e con la tragedia (oltre ai richiami diretti è fondamentale la tecnica di presentazione cioè la volontà di assegnare al soggetto il punto di vista dello spettatore e l'uso costante delle possibilità offerte dall'*evidentia*).

I tre ultimi capitoli riguardano la visione ideologica moralizzatrice su cui Giovenale costruisce concettualmente le *Satire* tracciando la rovinosa decadenza della civiltà romana. Il satirico romano trae gli argomenti a sostegno e i vari *exempla* dalla storiografia romana nonché dalla tradizione del genere letterario della satira. I segni del tramonto della potenza Romana si notano, secondo Giovenale, nel declino della città, del sistema politico (sia sul piano privato che pubblico) e dei costumi. Il poeta, nella sua prassi poetica, evita divagazioni teoriche puntando, in cambio, sulla forza espressiva dell'immagine poetica.

Redaktor
Magdalena Starzyk

Projektant okładki
Paulina Tomaszewska-Cieply

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1910-0

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
[e-mail: wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

Wydanie I. Ark. druk. 10,75. Ark. wyd. 10,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 15 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa